

LITERATURA MONOGRAFICĂ A SATELOR NOASTRE ȘI PROBLEMELE ÎN LEGĂTURĂ CU STUDIUL SATULUI ROMÂNESC. MOMENTE PRINCIPALE *

Este așa de firesc studiul satului încît ne pare curios cum de a apărut așa de tîrziu. Abia la sfîrșitul sec. al XIX-lea (1892) apar la noi primele începuturi ¹: acest lucru este de ajuns spre a ne da seama cît de necunoscut trebuie să fie *satul românesc*.

Într-adevăr, interesul a lipsit. Pătura rurală — putem spune fără grijă: neamul românesc în ființa sa intimă — este necunoscut lumii noastre culte pînă astăzi. Interesul se deșteaptă mai devreme, cu mult mai devreme, pentru *trecut*: și s-a menținut acest punct de vedere pînă astăzi chiar în tratarea monografic-sătească. Așa încît, pe drept cuvînt s-a putut spune: cultura românească are ca axă de susținere studiul trecutului. Acest curent *istorist* a născut o prejudecată: și anume că *un sat lipsit de documente nu poate fi studiat*. Eroare cu atît mai gravă, cu cît o mare parte, cele mai multe din satele noastre sînt lipsite de amintiri documentare ². Cu alte cuvinte și astăzi în domeniul *monografic sătesc*, ne menținem în linia trecutului. Celelalte aspecte de viață ale satului studiat, cînd erau arătate, erau redată într-o lumină inegală — dacă nu, de cele mai multe ori, nici nu figurau, rămînînd la o icoană palidă pe care o aruncau cele cîteva *date*, mai mult sau mai puțin bine prinse. Dincolo de aceste amintiri istorice, referitoare la trecutul satului, se pierdea însăși *individualitatea* satului așa zicînd: un anacronism, fiindcă se caută să se arate ceea ce a fost, iar ceea ce este rămîne în întuneric. Nu se surprinde procesul de viață al satului ca ființă organică; ceea ce francezul numește „*des faits naissants*”, „*le fait vivant*” ³ trece neobservat. Unul din marile defecte în cercetările noastre monografice este, deci, și acesta. Îl vom arăta ori de cîte ori vom avea prilej. Și, dacă se mai stăruie și astăzi asupra acestui punct de vedere greșit, se stăruie mai mult în virtutea inerției.

* Studiu apărut în revista „Satul și școala”, nr. 7, 1934.

¹ Atenția s-a fixat mai întîi asupra regiunilor mari (*Descriptio Moldaviae — 1715. Istoria Banatului Timișan* înlocuită de abatele Grisellini încă din 1780, cu întinse incursiuni în viața de toate zilele a locuitorilor).

² Firește, sînt și excepții, avem sate bogate în documente. Satele noastre însă fiind mai vechi decît *domnia*, anterioare, n-au fost întărite pe locul lor. Unele s-au strecurat prin timp fără gilceavă de proprietate, iar altele au un trecut remarcabil tocmai pentru lupta aceasta pentru proprietate și dreptul de proprietate. Îi va fi cu atît mai ușor monografistului să reconstruiască de la început și mai complet satul existent în timp. O mare parte a satelor din Ardeal fac parte dintre acestea (cf. N. Drăgan, *Toponomie și istorie*, Cluj, 1928).

³ cf. Arnold van Gennep. *Le Folklore*, Paris, 1924, p. 36 și în general cap. III, privitor la *metodă*.

Începuturi

În 1892 se tipărește la noi *Monografia Comunei Ilva Mare*⁴. E interesant să se vadă de la început cum își motivează autorul pasul acesta însemnat și în ce constă vederile sale asupra acestei monografii. Autorul amintește mai întâi de *Pavel Galan*, care pe la 1863 a scris monografia aceleiași comune rămasă în manuscris⁵. Acest înaintaș monografist al satului său, spune V. G. Borgovanu, ar trebui să găsească în fiecare cătun românesc „imitatori”. „Atunci, numai se va putea alcătui o adevărată istorie națională a ținutului locuit de români, atunci istoricii noștri cei învățați nu vor mai avea nevoie sau să-și ia refugiul la izvoare străine, care de obicei n-au însemnat decît defectele poporului român, iar faptele cele vrednice, ori le retac, ori le pun la socoteala lor, sau să alcătuiască istoria din ipoteze”.

Este clar că de la primele începuturi ne întâlnim cu o justificare istorică în acțiunea noastră monografică. Acest impuls național în alcătuirea de monografii sătești avea să antreneze la lucru mai ales pe preoți și pe învățați. „A voastră este datoria și la vreme a noastră va fi și lauda a fi adevărați și merituosi istoriografi ai poporului românesc”⁶.

De atunci pînă astăzi învățătorii și preoții sînt aceia care au dezvoltat pe acest tărîm de activitate munca cea mai asiduă. Ca un răsănit al acestor timpuri, mai tîrziu, un preot, monografist al satului său, lucrează în această direcție ca să se știe „cît de puțin despre ținut — în care este istoria comunelor noastre”. Și el mărturisește și găsește cu cale de a face propagandă pentru o astfel de acțiune. Crede că o „datorință sfîntă zace pe umerii noștri ai tuturor să scriem monografiile comunelor noastre”, care, „din lipsă de date, cei de acum 100 de ani, spune el, de ar fi scris pe hîrtie nu ceva fapte și documente, ci numai tradițiile și cunoștințele imediate de pe atunci” — și sarcina studiului său, acum, ar fi fost mai ușurată⁷.

Atmosfera este prielnică. Ne vin de pretutîndeni sugestii, îndemnuri. În acest timp, tot în Ardeal, un grup de tineri din Sibiu⁸, au hotărît să publice chiar un concurs cu premii pentru monografiile economice cele mai bune din județul Sibiu. Concursul este publicat în „Tribuna”⁹ și

⁴ de V. Gr. Borgovanu, publicată în „Revista Nouă” (1892), p. 341—349.

⁵ Afară de monografia manuscris a lui Galan se mai dau și alte monografii rămase în manuscris care se socotesc printre primele. În cazul de față e vorba de monografia comunei *Zagra* (cf. V. Sotropa. *Tătarii în valca Rodnei*. Anuar. Inst. de Ist. Nat. III, 1926, p. 258 și N. Drăgan, *op. cit.* p. 17); la aceasta *Monografiile manuscrise ale comunei Zagra de Chitul* și *Macedon Maniu*. Aceasta din urmă, din auzite, se afla în sat și, după cum se observă, sînt consultate în manuscris.

⁶ V. Gr. Borgovanu, *Op. cit.*, p. 348—349.

⁷ cf. Ștefan Buzilă, *Monografia Comunei Sănosif sau Poiana, Bistrița* (1910). Cu această ocazie Ștefan Buzilă ține să arate că pentru Ardeal, încă de prin anii 1840, ba chiar și mai înainte, „vicarii noștri au dat repeșite porunci preoților să scrie istoria satelor”. Iată deci primele începuturi pentru Ardeal, la care s-au adăugat și altele, așa încît aceste părți să fie mai bine reprezentate din acest punct de vedere față de alte părți din țara noastră.

⁸ Anume, T. L. Albini, Eremie Borcia, Liviu Broțe, H. Banciu, S. Doleanu, Ilie Dopp A. Bordea, I. Grecu, G. Moldovan, I. Mota, I. Russu-Sîrîanu, I. Stoica, Vict. Tordășianu, E. Verzarit și I. Ursu din Margine.

⁹ Nr. 131 din 1894.

„Focea Poporului”¹⁰. Cu această ocazie s-au prezentat la premiu monografiile economice a 13 comune din județul Sibiu, dintre care două au și fost premiate și tipărite. Una este *Monografia Comunei Orlat*¹¹ premiată cu premiul I de 25 de coroane, iar a doua este *Monografia economică culturală a comunei Gura Râului*, premiată cu premiul al doilea (de 15 coroane)¹². Pentru acest timp inițiativa grupului de tineri din Sibiu este lăudabilă, nu numai pentru că stimulează cercetări monografice sătești, ci pentru că ei cer ca studiul satului în județul Sibiu să fie făcut din punct de vedere economic. Cu toate acestea, după cum vom avea prilejul să arătăm, și aici ca și în alte direcții de cercetare sătească studiul satului nu poate fi lipsit de acele aspecte pe care le numim *etnografice* și care în aceste studii, oricare ar fi părerea de la început, se îmbie de la sine. În acest moment, anticipăm de pe acum, simțim deodată în fața unor puncte de vedere diferite ce coexistă. Or, cercetarea monografică este un tot unitar, când e completă, și un aspect al obiectului ce studiem nu poate fi precumpănitor în dauna altuia decât atunci când îl tratăm aparte, sau când acesta lipsește sau e mai puțin reprezentativ¹³.

Menținându-ne în această lipsă de unitate în *concepție*, vom avea de exemplu variante ale punctului de vedere *istoric*, în afară de cel *economic*. Căci n-am putea numi *filologică* mișcarea ce a determinat-o Ath. M. Marienescu în Banat, întrucât se străduiește să se arate *vechimea* și *originea* satului nostru. Ca o urmărire a acestei dorințe, sprijinită de un învățat din acel timp ca Ath. M. Marienescu, avem până la un punct, *Topografia Satului și Hotarului Maidan*¹⁴ — urmată de un *studiu* al acestuia despre celți și numele de localități. Un preot și un învățător. Ath. M. Marienescu, zice, „începători pe o carieră nouă”. Și e interesant să se constate, și cu această ocazie, că Ath. M. Marienescu spune că, pe această carieră „noană”, ar trebui să „lucre” încă „vr-o mie de învățători și vr-o mie de preoți spre a dovedi”¹⁵. Îndeamnă la lucru cu sinceritatea ce-l caracterizează; „porniți la lucru!”, și îndemnul a prins. Încă din 1892, se face un *apel* în „Familia”, unde se cere o *descriere* a satului nostru, în care să înșirăm toate *numirile locale* din hotarul satului, cum ar fi „numele văilor, apelor, ogașelor, dealurilor etc. așa și a datelor și legendelor istorice ce să mai susțin în comună, că așa din acestea să se poată dovedi vechimea și originea satului nostru și a numirilor acestora”¹⁶.

Această nouă orientare reprezentată — ea idee — prin Ath. M. Marienescu, și traducere în fapt prin Liuba-Iana, tinde să arate, după cum am spus, *originea* și *vechimea* elementului românesc. Ath. M. Marienescu, cu ajutorul termenilor, elementelor toponimice, caută să justifice

¹⁰ Nr. 40 din 1894.

¹¹ de Romul Simu. Retipărită din „Focea Poporului” (III. Nr. 32) Sibiu, 1895, Inst. Tip. T. L. Albini.

¹² Serisă de Ioachim Munteanu, preot. Retipărită din „Focea Poporului” Sibiu, 1896.

¹³ Confuziunea aceasta a făcut ca anul acesta Academia Română să premieze o monografie ce trata un centru *minier*, pe cîtă vreme, premiul era destinat unei localități *rurale* din România. Arăt aceasta ca și când n-ar fi vorba de cel ce scrie aceste rânduri.

¹⁴ Serisă de Sofronie Liuba și Aurelie Iana, publicată în Caransebeș, (1895). Tip. Diecezana.

¹⁵ cf. Partea III, p. 324 din această monografie.

¹⁶ cf. *ibidem*, p. 1.

vechimea satului românesc prin corespondente celtice la numirile românești, ceea ce ne-ar duce dincolo de romanitatea susținută cu atîta tărie de latiniști. Erau deci la modă problemele timpului, iar studiul satului este văzut deocamdată prin această stare de lucruri.

Utopie etimologică era intenția lui Ath. M. Marienescu care a urnit la lucru oameni cu mult bun simț. De altfel *topografia*¹⁷ Maidan-ului se numără printre primele încercări monografice serioase, despre care Dl. G. Vâlsan spune că e „incomparabil mai prețioasă decît „România Pitorească” a lui Vlahuță și decît toate volumele de impresii, chiar dacă ele ar fi seminate de nume iubite și respectate ca Iorga, Simionescu și Sadoveanu”¹⁸. În această apreciere se are în vedere *adevărata cunoaștere*, nu simpla impresie, care nu poate fi decît *relativă* ca informație, și deci care nu va putea niciodată înlocui o descriere făcută cu *băgare de seamă* și dragoste, cum se exprimă așa de plastic Dl. prof. Vâlsan.

Oricare ar fi fost motivele inițiale, încetul cu încetul se alcătuieste o tradiție temeinică monografică, izvorită din grija pentru adevărata cunoaștere și dragostea pămîntului și neamului nostru.

Diferitele părți din pămîntul românesc au primit în cursul timpului, după condițiunile istorice ce le-au dominat, influențe diferite. Unele părți din țară, ca Ardealul și Bucovina, stau mai în strînsă și directă legătură cu influența germană, unde avem pentru sfîrșitul sec. al XIX-lea, o cultură temeinică etnografică¹⁹.

Dimitrie Dan avea, deci, să lucreze într-o astfel de atmosferă dominată de spiritul și metoda germană. *Dorul însă de a se face cunoscut pămîntul, oamenii și trecutul românesc este unitatea ce stăpînește în toate părțile pe români*. Aici începutul îl face *Monografia comunei Lujeni*. Avem în față însă *Straja și locuitorii ei*²⁰ — lucrare a aceluiași autor cunoscut și din alte publicații ca de ex. *Stîna la Români*²¹ și altele.

Dimitrie Dan, din împrejurările amintite mai sus, are asupra monografiei pînă acum cele mai clare vederi — pînă astăzi demne de reprodus. El își dă seama de la început de natura *complexă* a obiectului ce supune cercetării sale. De aceea, n-are pretenția de a da o monografie „completă”. I-ar trebui, spune, tomuri întregi — ceea ce, firește, este un lucru adevărat: monografistul are în față la un moment dat aspecte diferite ale aceluiași tot, ale aceluiași întreg. El trece de la un domeniu

¹⁷ Termenul de *topografie* se apropie de ceea ce vrea să spună Antonovici prin *geografia* Comunei Bogdana (Moldova), scrisă cu 7 ani înainte de Liuba — Iana. Cantemir, prin *Descriptio Moldaviae*, spunea același lucru cu 180 de ani înaintea acestora.

¹⁸ G. Vâlsan, Biblioteca secțiunii geografico-etnografice a „Astrei”, prefața la volumașii D-lui Sabin Oprean: *Secuizarea Românilor prin Religie* Cluj, 1927, p. IV.

¹⁹ cf. de ex. studiul lui Carl A. Romstøfer, *Typen der landwirtschaflichen Bauer in Herzogthume Bucovina*, „in” *Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, XXI (1892). Acest fapt va explica de ce primele încercări se fac în provinciile alipite. De ce modelul genului îl dă Ardealul.

²⁰ Studiu istoric, topografie și folcloric cu 9 ilustrații, portretul autorului și o hartă a comunei Cernăuți, 1897, Ed. ziarul „Patria”, p. 112.

²¹ Apărută în „Junimea Literară”, XII.

de cercetare la altul, fiindcă monografia este o sumă de condiții ce se cer cunoscute, condiții ce au avut un rol precis în forma și structura internă a satului. Astăzi această multiplicitate de aspecte se rezolvă mai ușor printr-o colaborare, acțiune în comun. O astfel de lucrare, spune Dl. prof. Vălsan, nu poate fi decât *colectivă*²².

Dl. Gusti, actualul ministru al culturii, a ajuns să solidarizeze pe această cale o întreagă pleiadă de monografiști și să determine un curent nou, *sociologic* în cercetarea satului. Dar, oprindu-ne acum la începuturi, constatăm un lucru din ce în ce mai simțit; că monografia nu este un lucru tocmai ușor și pentru aceasta confesiunile lui Dimitrie Dan în legătură cu monografia sînt și au rămas pline de semnificație²³. El se va mărgini numai la evidențierea unor „*momente individuale*” din viața satului. Dar, adăugăm noi, aceasta este însăși esența într-o monografie: *a scoate specificul de viață*. Din suma de condiții și din variabilitatea de forme ce oferă natura, pentru unele locuri, avem anumite trăsături principale de observat, fără de care întreaga muncă a monografistului ar fi aproape zadarnică. Prin ceea ce este caracteristic, pătrunzi deci în însăși realitatea vieții satului. Aceasta va dovedi de aici încolo un monografist dotat de unul improvizat.

Ceea ce nu mai putea fi aminat pentru Dimitrie Dan era folclorul. Acesta se cerea salvat grabnic. Mai credea că românii din Bucovina au chiar nevoie să adune toate tradițiile și credințele, „căci popoarele din împrejurul nostru ne impun, pe nesimțite obiceiurile lor”. Era *timpul*, apoi, dușmanul de moarte al formelor inferioare de civilizație, „timpul care dărimă și schimbă toate, se atinge și de credințele și obiceiurile strămoșești și le modifică neconștient”. Oameni ca aceștia, în timpul lor, văd clar și departe. Ceea ce este de reținut e că el pleacă de la început cu conștiința greutății lucrului, semn de autocritică. *Monografia este o cale spinoasă pe care străbați cu greu, unde succesul se seceră mai greu, dar pentru multă vreme*.

Victor Păcală, mai târziu, spunea că la o monografie bună nu poți ajunge decât pătrunzînd în însăși realitatea vieții satului și aceasta o faci prin *etnografia reală*, (prin *etnografia specială* cum înțelegeam astăzi). Ea dă „măsura individualității etnice a poporului”²⁴.

La punctul acesta de vedere ajunsese V. Păcală două decenii după Dimitrie Dan. Decît, nota *etnografică* în tratarea monografic sîtească adusă de V. Păcală era afirmată cu mai multă tărie și, *totuși, ambele momente marchează în dezvoltarea noastră monografică etape însemnate de progres*.

În Bucovina s-a resimțit mai devreme influența *etnografică* germană. În Ardeal mai târziu, dar hotărîtor. În țara liberă, a lipsit mediul occidental de influență directă în formă germană. De aceea, avem în

²² Cf. Vălsan *Op. cit.*, p. II.

²³ cf. Comuna Straja și locuitorii ei.

²⁴ cf. V. Păcală, *Monografia Comunei Rășinariu*, Sibiu, 1915, Tip. Archidiecezane; p. IV. Sintem în aceiași termeni ca și la Dimitrie Dan, cînd vrea să arate că ceea ce urmărește sînt anumite momente *individuale* din viața sîtenilor; gruparea de oameni respectivă față de altele.

această privință constatări unanime despre lipsa unui model al genului ²⁵. Multiple divagații în dreapta și în stînga, ceea ce nu arată decît lipsa de orientare în toată puterea cuvîntului. Lipsesc deci și punctele de vedere bazate pe o concepție mai largă și temeinic monografică. E meritul *Societății Geografice Române din București* de a fi rămas pînă la un punct îndrumătoare. Aici, în 1881, pr. Ion Antonovici sparge ghița și sub altă formă, publică un studiu asupra satului său, cu notițe istorice și tradiționale ²⁶. Antonovici este influențat mai întîi de școala geografică de la București, apoi înclină din ce în ce spre istorie și, în legătură cu satul său, va strînge o mulțime de documente. Acum se pune din nou în discuție și în practică punctul de vedere istoric în tratarea monografică. El ține să arate, ca și Borgovanu — Buzilă — Ath. M. Marienescu, ce importanță au monografiile pentru *istoriografie*. Spune chiar mai mult : că „dacă pînă acum s-au publicat la noi lucrări istorice asupra mai multor orașe, episcopii, în ce privește însă *comunele rurale* sintem încă la început” ²⁷. Bogăția mare de material istoric, lipsa unui mediu etnografic puternic, l-a împins tot mai mult spre această direcție istorică așa de puternic înrădăcinată, nu numai în Moldova, dar cum am văzut, și în alte părți. În Muntenia Ion Boldescu ²⁸ are o conferință publică despre județul Vlașca, din punct de vedere *istoric și economic* ²⁹, unde se face etnografie folosindu-se de folclor. Încercarea aceasta îl va duce de-a dreptul la studiul monografic. Boldescu a desfășurat o activitate intensă pe acest tărîm ; nu ajunge nici el să dea o monografie model viitorimii, așa cum pînă la un punct în Bucovina avem prin Dimitrie Dan și cum în Banat ne-a dat Liuba-Iana ; în Moldova, Antonovici. Boldescu va ajunge să-și lege numele său de orașul Giurgiu ³⁰ așa cum numele lui Ștefulescu este legat de al orașului Tirgu-Jiului, așa cum numele lui C. R. Codin este strîns legat de al Cîmpulungului muscelean.

²⁵ În 1906 Antonovici spune precis : „poate că această lucrare să fi avînd niseaiva lacune ca orice lucru omenesc, însă să nu se uite că eu făcîndu-mi planul cărții n-am avut înainte nici un model de felul acesta după care să mă conduc” ; era în 1906, cînd avea ultimul cuvînt referitor la satul său.

²⁶ *Geografia Comunei Bogdana din Plasa Tîrgu Simila*, județul Tutova. Inst. Arte Grafice Socec, 1889, 63 p. Edițiune separată din „Bulet. Soc. Geografice Române” IX, 1888. Tot cu această ocazie cităm și *Geografia comunei Budeștii Ghicai din plasa de sus-mîjloc*, Jud. Neamțu, în același buletin, VIII, 1887, p. 206—225.

²⁷ cf. de același : *Istoria Comunei Bogdana din plasa Simila județul Tutova*, urmată de 281 documente și de un memoriu al D-lui dr. Ath. M. Marienescu, membru al Academiei Române. Cu 1 hartă, 4 tabele și 2 figuri în text. Bărlad, 1906.

²⁸ Acesta nu este decît institutor și arată, odată mai mult, că progresul cultural și chiar științific, în provincie, este susținut cu tărie de cărturari ca acesta. Pe umerii învățătorimii cădea, ca altădată pe umerii călugărilor, învățătura. Boldescu susține în Giurgiu două ziare de ex. (1882—1885). Activitatea monografică a acestuia este întinsă. Lucrarea de la 1887 este anunțată ca un „început”. Și urmează într-adevăr o serie întreagă de monografii publicate în colecția I. T. Ghica (București 1904). În 1910 apar de asemenea două monografii : *Monografia Comunei Slobozia și Malu* (Giurgiu 1910) și *Monografia comunelor Arsache și Găuțani* (Giurgiu 1911). Această activitate face din Boldescu un monografist harnic.

²⁹ *Județul Vlașca din punct de vedere istoric și economic*, Giurgiu, 1877. Se desenează de pe acum și în țara liberă grija de-a arăta latura *economică* monografică, pentru ca în 1907 să ajungă de toată actualitatea (cf. îndeosebi A. V. Gâdei, *Programul monografiei unei comune rurale și Monografia comunei rurale Bragadiru-Bulgar* din plasa Sabaru, județul Ilfov, București 1905, 214 p., cu cel mai dezvoltat „program” de felul cum trebuie să se alcătuiască monografia sătească, astăzi învechit.

³⁰ cf. *Monografia orașului Giurgiu*, vol. I., p. 247, cu 25 fig. Giurgiu, 1912.

Dezvoltări

Antonovici ar fi dus la capăt o monografie model încă din acel timp dacă ar fi avut mediu. A rămas copleșit de povara documentară. Curentul istorist i-a fost fatal. I-a fost fatală lipsa unui mediu potrivit etnografic pe care l-a avut puțin mai târziu Victor Păcală la Budapesta. Cu toate acestea, monografia comunei Bogdana înseamnă un exemplu de muncă, dar nu și un moment de spirit clarvăzător în problema monografică. Un singur exemplu: capitolele numeroase nu arată nimic, cu atât mai mult cele de prisos ca: „Oștenii din Comuna Bogdana care au luat parte în războiul din 1877—1878”³¹. Păcatul acesta este caracteristic unui gen de monografie ce cuprinde material neselectat. Codin — Răuțescu țin să arate și ei în monografia *Dragoslavele*³² luptele din 1916, Orfelinatul. Astfel de lucrări dau la un loc amestec de accesoriu — lucruri străine de chestiune; aduc un material amorf, lipsit de claritate (aici fiind vorba de chestiuni pur *militare*). Pe scurt, lucrările de telul acestora se remarcă prin: a. *maniera romantică*, b. *lipsa de metodă*, c. *istorismul*, d. *nota didactică și patriotică*. Cercetarea adevărului nu implică numaidecît nerespectarea lui prin lăsarea în umbră a părților mai puțin frumoase și, poate, mai puțin curate din viața satelor, dar totuși *existente*, pentru că noi lucrăm cu realități existente: nu ne folosim nici de mirajul unei societăți mai bune și nu năsocotim părțile rele, care vor căuta să dăinuiească pe dinafara bunei noastre intenții... Această notă *romantică* în cercetarea monografică apare clar în următoarele rânduri la C. R. Codin: „am căutat să iasă în relief partea curată din viața sătenilor, după cum tot astfel publicând luptele de la Dragoslavele, am urmărit ca din ele să ia pildă de patriotism și generațiile viitoare”³³.

Am subliniat aceste note caracteristice unui număr însemnat de lucrări monografice spre a arăta cum evoluează acțiunea monografică de cercetare a satului la noi. În acest moment sîntem în fața unei întregi serii de monografii, dar nici una nu se impune. Unii dintre monografiști se referă în cursul cercetărilor lor la un program al literatului G. D. Mugur³⁴, alții la un manual al misionarului cultural la sate³⁵. C. R. Codin, prin 1920, se referea în afară de dicționarele pe județe și în afară de Marele Dicționar Geografic, la o monografie care s-ar putea lua ca model. „Ideea ar fi ca pentru fiecare comună din România Mare să se întocmească monografii la fel ca acea a *Rășinarilor*”³⁶. Mai interesant este faptul că monografistul are cunoștință despre o astfel de lucrare pe care o admite ca bună, dar e departe de a o urma în faptă. De aceea, Victor Păcală prin această împrejurare rămîne un moment culminant în evoluția noastră monografică de pînă acum. Nu aduce nou vreo metodă, ci adîncește una și cea mai importantă, cea *etnografică*. Iată cum se explică singur: la

³¹ cf. Antonovici, *Op. cit.*, p. CLXXIV—CLXX XVIII.

³² cf. C. R. Codin, pr. Răuțescu, *Dragoslavele*, 1923.

³³ cf. *Ibidem*, p. V.

³⁴ În legătură cu căminele culturale ce au în programul lor alcătuirea de monografii sătești.

³⁵ Mircea Ispir-Antoși. Monografia satului Plătărești, jud. Cetatea Albă, p. 8.

³⁶ cf. *Muscelul nostru*, Lămuriri, 1922, p. 9.

început „dădusem și eu, după cum învățasem de la alții, puțină descriere fizică, puțină istorie sătească la ceea ce se mai adăosera câteva date statistice și încă nu de cele mai de seamă, câteva frământări folclorice, apoi câteva date expuse în treacăt din viața culturală, economică, industrială și comercială a satului”³⁷ . . . „Lărgirea perspectivei mă conduse într-un domeniu aproape nou sau în orice caz prea puțin pătruns pînă astăzi, adică în domeniul *etnografiei* reale (înțelege: locuința, stilul de construcție etc.) ce dau după el *măsura individualității etnice*”. Fără această contribuție de etnografie reală și de ornamentală, lucrarea lui ar fi fost „departe” de a fi „completă”. „În etnografie, continuă, numai descrierile întovărășite de instrucțiuni bune și de reproduceri fidele sînt în stare a ne prezenta realitatea exact” ; apoi consideră chestiunea de o „nesfîrșită complexitate”³⁸ Vom vedea mai departe care sînt rezultatele atinse de Păcală. Progresul științific în domeniul monografic se face prin adîncirea mai mult a realității, și nu atît în schimbarea punctului de vedere stă secretul succesului, ci în adîncirea lui, după cum o dovedesc faptele. Perspectiva punctului de vedere *etnografic* este recunoscut și amplificat de către Dl. prof. G. Vălsan într-un sens *antropogeografic*, atunci cînd cere „mai ales monografii de mici regiuni cuprinzînd mai multe sate sau un oraș cu grupele de sate legat de el”³⁹, spre a se lucra cu *unități de pămînt* cît mai întregi, surprinzînd lucrurile în relațiile lor intime. Iată corectivul adus de *geograf*. Etnograful ține seamă oricînd de unul din factorii cei mai de seamă ce stăpînesc așezările omenești, cum este cadrul geografic. El însă nu trebuie să meargă pînă acolo ca să *explice* geneza formelor de relief, lucru de importanță geografică, ci din descrierea lui să reiasă înriurirea reliefului și, în genere, a cadrului cosmic asupra omului, cu tot ce aparține de mediul înconjurător. Să nu se uite că faptul principal într-o monografie este un *fapt de viață colectivă* și centrul de gravitate este acela. De aceea monografistul se ferește de *unilateral*, fie cînd este vorba de cadrul geografic, ca mai sus, fie cînd este vorba de *trecut*. Obiectivul în domeniul monografiei sătești este undeva într-un punct de intersecție al unui complex de condiționări diverse ce numim *viață*, restul sînt ajutătoare, elemente justificative ale unui fapt de o așa de mare însemnătate cum e *viața* unui sat, oraș, regiune etc.

În *dezvoltare*, trecînd prin cele două momente în evoluția monografică la noi: Antonovici — Păcală, admițîndu-ni-se un corectiv în sens *antropogeografic* însemnat pentru noi și dintr-un punct de vedere metodic⁴⁰, trecem mai departe. Ajungem la satul conceput ca „*unitate socială*”,

³⁷ cf. V. Păcală, *Op. cit.*, prefața.

³⁸ cf. *Ibidem*, p. VI.

³⁹ cf. G. Vălsan, *Op. cit.*, p. II. pentru sugestii în sens etnografic, cf. de același: *O știință nouă: Etnografia*, Cluj, 1927.

⁴⁰ De la geografie monografistul are de învățat reprezentarea grafică, *cartografică* a diferitelor chestiuni, în special răspîndirea elementelor de civilizație preconizată de Fr. Ratzel. (*Die afrikanischen Bögen ihre Verbreitung und Verwandtschaften*, Leipzig, 1891., — *Völkerkunde*, vol. I, 1849. Această metodă este susținută astăzi în Germania de Wilhelm Passler (cf. *Hausgeographie von Niedersachsen*, 1926, *Deutsche Sachgeographie*, 1929, *Die kartographische Darstellung des Aussterbens von volkskundlichen Erscheinungen*, 1930); la noi asupra acestei chestiuni, C. Brătescu, *Metoda geografică în cercetările etnografice*, în „Bulet. Soc. Regale Rom. de Geografie”. XXXIV, p. 145—174

la direcția *sociologică* și la punctul de vedere sociologic în tratarea monografic-sătească de astăzi. De la monografia *descriptivă* (monografia „material informativ” cum se spune) la monografia „*explicativă*”, ce caută să scoată la iveală „geneza formelor de viață pe care astăzi le constatăm în ființă”⁴¹. Potrivit acestui punct de vedere se urmărește „formele” de viață sătească. Avem pretenția că trecem în monografie de la *arătarea* faptelor la *explicarea* lor. Atragem atenția că aparatul de investigație al acestei școli este complicat. Este realizarea la noi a muncii colective în sensul occidental european. Reținem, totuși, un fapt însemnat : că problema ce se pune aici este aceea de a determina felul în care „formele actuale de viață socială condiționează, prin activitatea omenească, alte forme de viață socială”, căci „societatea actuală se determină într-o oarecare măsură pe ea însăși”⁴². E punctul de vedere al școlii D-lui Gusti. Concepția corespunde sociologiei și metodei sociologice în general. Avem un scop anumit : se stăruiește să se smulgă de aici concluzii motivate sau nu, de problemele ce s-au pus până astăzi în sociologie. De aceea satul românesc este antrenat astăzi în cele mai complicate probleme de sociologie.

„Noi nu mergem la sate ca să culegem material de dragul materialului, ci ca să ne întemeiem teoriile pe realitate”, zice sociologul (cf. Traian Herseni, *Individ și societate* în Fundul Moldovei, Arhiva, X., No. 1—4, p. 138). Iată unde punctul de vedere etnografic rămâne credincios sieși : noi culegem materialul de dragul de a-l culege și de a ne ridica totodată la observații generale, având în vedere continuu materialul care ne dă posibilitatea de a ne ridica la teorie. E un pas mai departe ? Monografia tinde și se dezvoltă în sens *social*. După cum geograful stăruie asupra *unității de pământ*, tot astfel sociologul stăruie asupra satului ca „*unitate socială*”⁴³. *Monografistul caută să răspundă la toate acestea printr-o concepție proprie, unde nu se înlătură nimic din ceea ce este folositor, din ceea ce se aduce nou de o școală sau alta. El trebuie să fie familiarizat cât mai bine cu toate metodele și să țină media în toate, realizând o monografie tipică.* Aceasta nu va micșora intru nimic dezvoltarea monografiei, cu atât mai mult când la baza ei vom avea o muncă de colaborare. Căci o examinare a situației monografice sătești la noi se impune astăzi din motive cu totul excepționale. Se zice : societatea actuală (*teza* poartă în sine propria ei negație — *antiteza*), tinzând spre o stare tipică viitoare (*sinteza*), care supusă aceluiași fenomen, devine „*teză*” pentru o evoluție viitoare. Sub acest raport privită viața satelor, cât de urgent se impune salvarea pe cale științifică a formelor de civilizație rurală, care cele dintâi vor intra sub tăvălugul uniformizator al progresului modern ! Această concepție se verifică istoric și etnografic, în felul următor : de la viața de familie a paleoliticului se

⁴¹ cf. Catalogul Materialului Sociologie privitor la cercetările monografice întreprinse în anul 1929 în Com. Drăguș Jud. Făgăraș, București, 1929, p. 4.

⁴² *Ibidem*, p. 5. Realizarea unei astfel de „anchete monografice” vezi în „Arhiva pentru Știință și Ref. Soc”. X., Nr. 1—4.

⁴³ Spusa unui neamț, venind vorba de cercetările monografice de la București, are rostul ei aici : el explică direcția noastră de monografii sociologice, prin nediferențierea mediului nostru științific și îndeosebi din pricină că *etnografia* nu este așa de bine dezvoltată ca în Germania (cf. „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”, X. Nr. 1—4, p. 869).

trece la viața de sate în neolitic⁴⁴. În America de Nord și Europa peste viața satelor patriarhale, orașul a învins în lupta sa cu satul. Orașul a absorbit cea mai mare parte a vieții sociale sătești. În India, Indochina, China, din contră, satul este încă un organism esențial⁴⁵, iar în Europa peste viața satelor se ridică acum în unele părți o formă medită de viață, „orașul agrar”⁴⁶: „clădiri mari cu mai multe etaje, cinematografe și teatre, biblioteci și cluburi, canalizare și lumină electrică”. Nimic nu e exclus și una din grijile mari ale contemporaneității e să studieze actualele forme de viață rurală. De aici marea chemare a etnografiei între științe, ca depozitară a acestor forme de cultură și civilizație și ca instrument totodată de explicare a acestor forme de civilizație și cultură.

În concluzie, se impune următoarea constatare: am lucrat pînă în prezent fără metodă. Lipsa aceasta de unitate metodică în acțiunea monografică nu mai poate dăinui în viitor, de aceea, ca urmare stăruim pentru un plan unitar monografic. Dacă pînă în prezent unele științe au căutat să impună monopolul lor metodic, monografistul ia poziție independentă: recunoaște satul ca o comunitate legată de un mediu geografic și într-o legătură de continuă luptă de supremație cu el, iar ca un corolar al acestei lupte, avem un *utilaj*, un *instrumentar* de care e întovărășită în această luptă comunitatea respectivă: noi îi zicem *civilizație materială*. Prezentarea acestui utilaj în funcție de mediul înconjurător este pentru noi esențial. De aceea, preconizăm, în viitor monografia de metodă *etnografică*. Comunitatea respectivă mai atrage după sine din străfunduri de vreme și ca un rezultat al permanentelor influențe și contacte o *mentalitate*, arătată pe baze de material: e *cultura spirituală*, așa cum se va arăta în cele următoare. Monografistul va trece în revistă acum cîteva planuri de monografii sătești. De aici încolo e vorba de spiritul său de înțelegere și de intuiția monografică a sa, de felul cum îmbrățișează problema; mai mult sau mai puțin personal, mai mult sau mai puțin metodic.

ION CHELCEA

⁴⁴ cf. G. G. Mateescu, *Strămoșii noștri*, Vălenii de munte, 1927, p. 15; privind aceeași chestiune, „le village réalise un type de communauté dépassant le cadre de la famille et du clan” (P. Vidal de la Blache).

⁴⁵ P. Vidal de la Blache, *Principes de Géographie Humaine*, Paris, 1922, p. 190.

⁴⁶ cf. Ilie Cristea, *Moartea satului*, în „Societatea de mâine, VIII, 1931.